

Hembygdsbladet

Nummer 5

Västerlösa 2011

Här drev Axel Larsson lanthandel 1906-1919. Sonen Folke fortsatte verksamheten till sin död 1961. Affären lades ned 1995.

Skolorna i Västerlösa

I hembygdsbladet medföljer historik över Västerlösas skolor 1803-1956.

Sockenstämman tog 10 februari 1865 upp önskemål om ändring av befintlig privatskola till vanlig folkskola: ”.....med undantag af en röstande, var hela pluraliteten ense om den önskan, att denna skola af år 1803 måtte blifva förvandlad till en vanlig folkskola och ville därför utbedja sig hos Kongl maj:t, högvördiga Domkapitlets gunst benägna förord” och ”... med sålunda underdåniga supliquen beslöt församlingen...”. Med sådan artighet blev naturligtvis önskan tillgodosedd.

Från 1880-talet till 1940-talet fungerade landsortsskolorna i Sverige på ungefär samma sätt: 6- årig folkskola och 6 veckors fortsättningsskola under vinterlovet, stränga lärare som kunde tillgripa bestraffning, vedeldade klassrum, utedass och medhavd matsäck. Lärarna bodde i socknen, där kantorn ofta var en framträdande person.

Revidering av stadgar

Västerlösa hembygds-och fornminnesförening bildades 1950. Föreningens stadgar har bara ändrats marginellt sedan starten. Styrelsen föreslår nu en omarbetning och modernisering enligt en modell för hembygdsföreningar i Sverige.

Förslaget, som medföljer hembygdsbladet, kommer att behandlas på årsmöten 27 mars 2011 och i mars 2012. Följande ändringar föreslås:

1. Namnet ändras till "Västerlösa hembygdsförening"
2. Föreningens ändamål skrivs om (§ 1)
3. Årsmöte eller styrelse kan kalla till föreningsmöte (§3,§4)
4. Årsmötet fastställer medlemsavgiften och utser ordförande (§4).
Möjligheten att bli ständig medlem slopas
5. Ordförande eller kassör skall vara firmatecknare (§6)
6. Funktionen roteombud upphör
7. Åtgärder vid eventuell upplösning av föreningen har ändrats (§9)

Hembygdsföreningen har 131 medlemmar. I **styrelsen** ingår Ulla Jakobsson (ordf), Göran Axelsson, Karin Axelsson, Jan Cederlund, Göta Gustafsson, Nils-Gunnar Henriksson, Bengt Hjalmarson (kassör), Ola Lindh och Alrik Nyström. **Roteombud** är Karin Axelsson, Tore Franzén, Göta Gustafsson och Rune Karlström.

Under verksamhetsåret har två av hembygdsföreningens medlemmar avlidit: **Richard Jönsson** 2 juni 2010 och brodern **Philip Jönsson** 22 januari 2011. Vi tackar dem för deras gärning.

Torpvandring

Den 15 maj 2010 deltog 40 vuxna och 6 barn i torpvandring längs **Scoutvägen**. En del vandrade, men andra åkte cykel eller bil. Alrik Nyström bjöd på åktur med fyrhjuling och vagn. Lennart Ljung var ciceron,

men flera andra kompletterade med uppgifter och historier om torpen och de människor, som en gång bodde där.

Vi började längst bort vid **Andersberg**, byggt 1894, där Maj-Britt Ljungs farföräldrar Oskar och Ida bodde och som hennes bror Rune Törnqvist numera äger. En intressant beskrivning av **Hagalunds** historia gav Katarina och Lars Jönsson, som ägt sitt fritidshus sedan 1982. Även i **Berget** blev vi hjärtligt mottagna av ägarna, som rustar både hus och trädgård för året runt boende.

I **Skogstorp** bodde Sune Pettersson, som lagade radioapparater, sålde jordgubbar, grävde diken, var frisör mm. Så vandrade vi till idyllen **Rom**, där K-A Karlsson hade sitt skomakeri. Lennart Ljungs morfar kom till **Granhult** 1922 och Lennart flyttade dit 1942. I **Sandstorp** bodde veterinären Georg Karlsson ("kodoktorn"), som inte kunde lära sig cykla. Byggnadssnickare Axel Hylander hade lyckan att komma till **Paradiset** 1925 och stanna där många år.

I **Skogelund** bodde August och Milda Johansson. Det berättas att de på en auktion i Forssa ovetandes bjöd mot varandra på en ko. Till sist ropade auktionisten "om någon av er tiger så får ni kon" (finns andra versioner). Eftermiddagen avslutades med grillning i hembygdsgården.

Bland övriga aktiviteter kan nämnas en trevlig bussutflykt 5 juni till **Zarah-muséet** i HäradsHAMMAR och **Vikbolandsstruts**, där vi även åt lunch och shoppade. Göran Axelsson hade anordnat resan. Alrik Nyström körde bussen och tog en omväg hem, så att vi kunde äta glass i Söderköping.

Arbete i hembygdsgården

Under sommaren och hösten har en hel del arbete utförts i hembygdsgården. **Göran Axelsson** och **Sven-Erik Karlström** har byggt ett jättefint förråd vid borte gaveln på lagården. Dessa har även arbetat med bytet av läkt och tegeltak på Hultastugan samt utjämning av planen bakom. **Alrik Nyström**, **Ola Lindh**, **Bo Karlsson**, **Tony Nordesjö** m fl har också deltagit i dessa arbeten. **Rune Karlström** har bidragit med virke och **Bengt Hjalmarson** med fyllnadsjord. **Lars Hellberg** var arbetsledare för takbytet. Materialet kostade 17 600 kr, varav kommunen har bidragit med 5 500 kr. **Ulla Jakobsson** har sett till att Hultastugans nedervåning återfått sin "hemkaraktär". Biblioteket har avvecklats och skomakarverkstaden har flyttats.

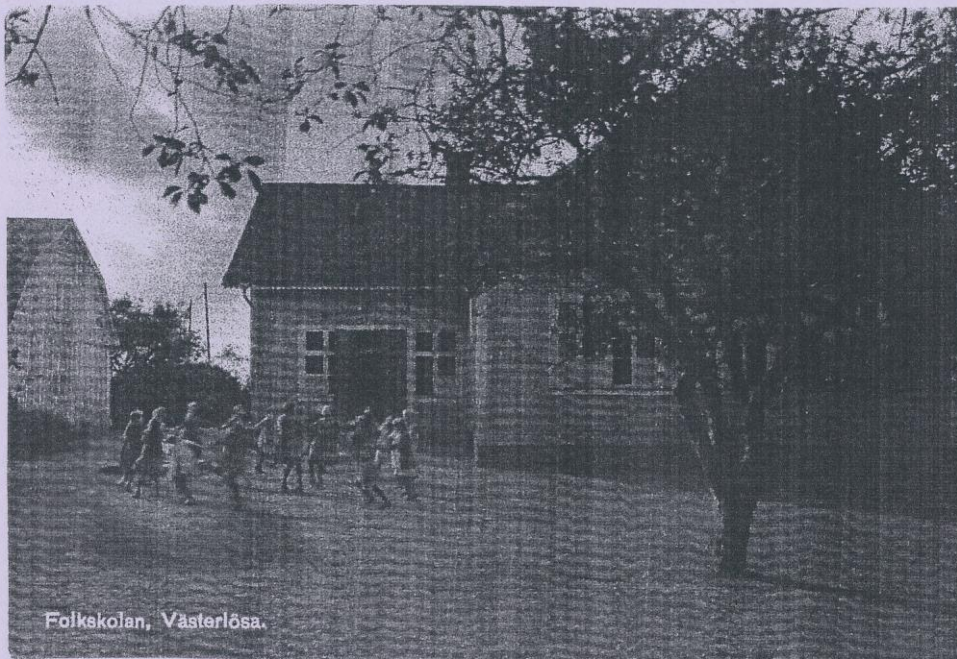
Aktiviteter 2011

27 mars kl 18.00	Årsmöte i församlingshemmet (detta gäller som kallelse)
21 maj kl 14.00	Anders Hjalmarssn berättar om gamla kartor Bilutflykt till Lunnevad och Egebystugorna. Samling i hembygdsgården. Medtag matsäck
15 juni från kl 18.00	Öppet hus i hembygdsgården. Visning av stugorna. Information om hembygds- föreningens verksamhet. Vi bjuder på kaffe
20 juni kl 18.00	Slättergille med sill och potatis i hembygdsgården (reservdag 22 juni)
7 augusti kl 14.00	Friluftsgudstjänst i hembygdsgården (tag med kaffekorg)
20 augusti kl 13.00	Västerlösadagen i hembygdsgården
23 oktober kl 18.00	Lars Lorin visar gamla Västerlösa- bilder i bygdegården.

Den 3 maj startar vi våra **"arbetsdagar"**, som sedan pågår varje tisdag kl 14.00 i hembygdsgården. Det finns många uppgifter både inne och ute. Vi dricker medhavt kaffe och har trevligt. Alla är välkomna!

Medlemsavgiften är 50 kr per år/medlem och betalas på Bankgiro 5832-0375. Det går också bra att betala till roteombud eller kassör.

VÄSTERLÖSAS SKOLOR 1803 – 1956

Under 1600- och 1700- talen kom det lagar och förordningar i Sverige, vilka föreskrev att barn skulle lära sig läsa katekesen. Klockaren skulle svara för undervisningen, som skulle ske i hemmen. I Västerlösa var det dock mest prästerna som undervisade. 1726 kom ett påbud, att kunskaperna skulle kontrolleras vid de årliga husförhören. I slutet av 1700- talet började man på privat väg inrätta byskolor, som till att börja med kunde ledas av någon läskunnig knekt eller gumma.

1803 – 1864

I Västerlösa var det **Anders Palmgren**, kyrkoherde/prost 1795 - 1823, som tog initiativ till en byskola. Den startades 1803 och kom att kallas den "Palmgrenska skolan". Pengar till lokal, inventarier och lärarlön ordnades genom donationer, avkastning av åkermark och kollekt. Läraren skulle vara

prästmän. Han skulle även ha viss kunskap i medicin och kunna vaccinera. Han hade även rätt att bruka "vanlig aga av flera grader". Skollokal ordnades i sockenstugans övervåning. Fattigvård bedrevs på undervåningen. Läraren bodde först i dåvarande prästgård. Prostinnan Inga Palmgren lät 1830 uppföra en bostad åt läraren, omedelbart väster om kyrkan. Huset, som renoverades 1893 och 1943, var kantorsbostad ända till 1963. Det är nu K-märkt och i privat ägo.

Lärare/skolpräster i den Palmgrenska skolan:

Anders Schwartzoff	1803-1807
Petrus Olai	1807-1808
Magnus Båmi	1808-1817
Anders Larsson	1817-1823
Jonas Otto Kastman	1824-1840
Carl Anders Nerman*	1840-1852
Oskar Waldner	1852-1855
Carl Axel Pettersson	1856-1864

*farfar till bröderna Ture, Einar och Birger Nerman

*Oskar Waldner var med och
startade Västerlösa Sparbank
1854*

1842 kom en lag, enligt vilken det senast 1847 skulle finnas minst en folkskola i varje socken. Då infördes också en modell, där de duktigaste eleverna skulle hjälpa läraren att undervisa de övriga. Modellen avskaffades 1878.

Skolgången var dålig, eftersom många barn saknade både skor och kläder samt bröd och sovel till matsäcken. De behövdes även i arbetet hemma på gården. Arbetsbördan för skolprästen var också alldeles för stor.

Förtroendet för den Palmgrenska skolan var dåligt bland församlingsborna.

Därför startade missionsvännerna en egen privat skola 1858 med barnhemsföreståndaren **Johan Danielsson** som lärare. Han var dessutom anställd som extra lärare i den Palmgrenska skolan 1857, 1862 och 1863.

När **Carl Axel Pettersson** lämnade Västerlösa 1864, blev det omöjligt att rekrytera efterträdare till skolprästtjänsten. Då anhöll församlingen om att få ändra skolan till en vanlig folkskola med statsbidrag till lärarlönen. Tjänsten ändrades till en kantorstjänst.

Folkskolan 1864 – 1956

I avvaktan på en ordinarie kantor anställdes **Johan Danielsson**, nu som vikarie, 1864-1866. Barnen från missionsvännernas skola flyttade också dit. Aldrig tidigare hade skolgången varit så god som nu. Tillströmningen av

elever blev så stor, att man måste införa varannan dags undervisning, som pågick fram till 1918. Ända in på 1900-talet fanns dock många barn, som inte gick i skolan.

Första innehavare av den nya kantorstjänsten blev **Frans Lindqvist** 1866. Han var född i Varv 1835 och bodde under sin Västerlösa-tid i Egeby Nedre Mellangård, vid avtagsvägen mot Björkeberg. Det var den gamla klockargården, som i mitten av 1800-talet flyttades från sin plats mellan kyrkan och Murgårn. Lindqvist var bankkamrer från 1867 till sin död 1906. Hans son, prosten Erik Lindqvist, var gift med kantor Peterssons dotter Karin.

Den gamla sockenstugan ersattes 1872 med kyrkskolan, på samma tomt, och 1873 med en ny fattigstuga på Tegelkullen, känd som "gamla banken". Socken hade planerat ett hus för både skola och fattigvård, men det godkände inte Kungl Maj:t. Kyrkskolan hade fram till 1918 två klassrum. På övervåningen fanns lärarbostäder. Där var även poststationen inrymd fram till 1913. Därefter låg telestationen där till 1923. Banken använde småskolesalen efter lektionstid fram till 1934. Övergången från var annan dags undervisning till vardagsläsning 1918 löstes med en tillbyggnad.

Kantorer:

Frans Lindqvist
vikarie

1866-1893

1893-1894 (A G Anderssons utnämning
överklagades och återkallades)

Karl-Johan Petersson

1894-1926 (fr o m 1918 enbart klass 5-6)

Bror Carlsson

1926-1951 (delvis tjänstledig 1950-1951)

Birger Börjesson

1951-1956 (fortsatte i nya skolan 1956-1963)

Karl-Johan Petersson föddes 1865 i Värmland. Efter sin pension bodde han kvar i Västerlösa till 1947 i det hus, Solhem, som han lät bygga 1925. Han åtog sig många uppgifter, såsom poststationsföreståndare 1894-1913, bankkamrer 1906-1943, kommunala uppdrag, författare till två krönikor om Västerlösa 1901 och 1948 samt Sparbankens minnesskrift 1954, dess utom cykelhandlare, auktionist mm. Hans hustru Matilda dog julnatten 1936, men trots det gick han till julottan och spelade. Själv avled han i Linköping 1956.

Bror Carlsson föddes i Kvarsebo 1887. Han var gift med Gertrud Brinkman och de fick 4 barn, som tog sig namnet Flogstad. Carlsson var en udda person och kallades "Nalle", Han hade speciellt under senare år stora problem med både undervisning och elever. Han hade dålig hörsel och det var bråkigt i klassen. Han utsattes ständigt för trakasserier. Nalle kunde dela ut ordentliga örfilar, men inte alltid till den skyldige utan till någon som stod närmare. Det hände att grabbar slog tillbaka och någon gång blev det regelrätt slagsmål. Hans sista tjänstgöring var höstterminen 1949 och någon månad hösten 1950. Idag säger hans forna elever, att det var synd om honom.

Birger Börjesson föddes i Västervik 1904 och tog organistexamen i Linköping 1927. Hans hustru hette Alice och de fick tre barn. Börjesson var mycket musikalisk och duktig körledare. Han var engagerad i ett stort antal föreningar och organisationer inom Linköpings stift. Börjesson får bra omdömen av sina forna elever. Han var mycket noggrann och ibland ganska kritisk. Efter Västerlösa- tiden flyttade han till Vreta Kloster. Han avled 1991.

Lärare i klass 3-4:

Anna Hulthammar

1919-1955

(fortsatte i nya skolan
1955-1961)

Ethel Sterner

1946-1948

(född 1905, undervisade
även i klass 5 och 7)

Anna Hulthammar 90 år

Anna Hulthammar föddes 1898 i USA, men växte upp i Ledberg.

Hon utexaminerades i Falun 1919 och började samma år sin 43-åriga tjänstgöring i Västerlösa. Hon var gift med lantbrukaren Gunnar Hulthammar. De bodde i Höljebotorp och fick tre barn. Hon var en mycket uppskattad lärare, som kunde hålla ordning i klassen. Hon hade kort stubin och någon gång kunde det bli bestraffning. Hon avled 1988.

Höstterminen 1946 blev det så många elever i klass 3-4, att klasserna måste delas. Då anställdes **Ethel Sterner** som lärare i klass 3, som hon följde med till femte klass med undervisning i prästgårdsflygeln. Hon var senare lärare i klass 7. Hon bodde i prästgårdsflygeln, som då hade moderniserats, tillsammans med sin man. Han åkte till sitt arbete i en Ford Eifel. Bilen vägrade starta ibland och då fick skolbarnen skjuta igång den. Av hennes forna elever uppger någon att hon lärde bra, medan övriga säger att hon inte var snäll.

En mycket uppskattad lärare var **Maj Ahlander**, som vikarierade i klass 5-6 några terminer 1950-1951. Hon bodde i Malmslätt, där hennes man var flygare. En dag satt hon i katedern och grät. Då hade en nära vän störtat med sitt plan.

Småskolorna 1867-1955

I och med att församlingen tog över skolväsendet, inrättades 1867 två ambulerande småskolor. Undervisningen bedrevs de första 20 åren mars-oktober, med två klasser, vardera 4 månader. Eftersom det inte fanns några examinerade lärare att tillgå, åtog sig **Johan Danielsson** tjänsten ett år i den ena. Sedan drev han åter missionsvännernas skola 1868-1870. **Johanna Hedell** och **Maria Bäckman** var vikarier 1868-1871, då denna småskola fick sin första ordinarie lärare. Det var **Karl Johan Pettersson** (ej att förväxla med sin namne kantor Petersson). Han föddes i Egeby 1831 och dog, första dagen som pensionär, i Egeby Adolfsberg 1891. Denna småskola fick 1876 lokal i kyrkskolan. Dess för innan bedrevs undervisningen på flera olika platser i Egeby.

Lärare i klass 1-2/kyrkskolan:

Karl Johan Pettersson	1871-1891
Nanny Lundgren	1891-1918 (dog under jullovet)
Tyra Sander	1919-1951 (född 1891, lät bygga ett hus, Tyringe 1935, beskrivs som en mycket snäll lärare)
Ingrid Egelstig	1951-1955 (född 1927, bodde i Egelstad, bor nu i Vikingstad, tjänstgjorde i Västerlösa även på 1960-talet)

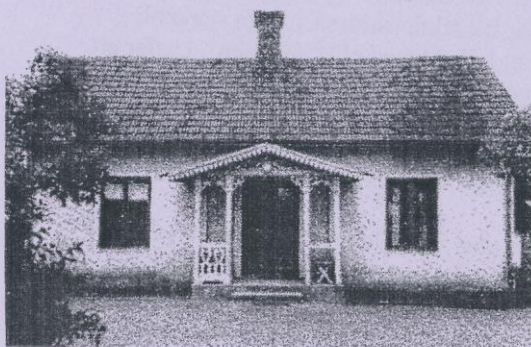
Småskolan i Sonorp

Den andra småskolan flyttade mellan bl a Sonorp och Spärringe. Till lärare utsågs 1867 **Chatarina Nilsdotter** i Lilla Sonorp ("Skol-Kari" i Sonorp). Det är hennes lilla, vita stuga som fortfarande finns kvar, men som stått öde i mer än 50 år. Det är oklart hur många år Skol-Kari undervisade.

Lärare i klass 1-2/Sonorp-skolan:

Chatarina Nilsdotter	1867-
Hedvig Pettersson	1875- (bodde i Västerlösa Sörgård)
Anna Vesterdal	
Beda Johansson	1905-1946
Maja Jonsson	1946-1955 (fortsatte i nya skolan 1955-1961)

Beda Johansson, kallad "tant Beda" beskrivs som en sträng lärare och en "hjärtegod människa". Vid pensioneringen skänkte hon värdet av sin avskedsmedalj, och mer därtill, till en skolfond. **Maja Jonsson** blev första småskollärare i den nya skolan och fick då sin bostad i en nybyggd villa på Spärringevägen. Hon var omtyckt av alla. Bild på sista sidan.

Sonorp-skolan stod klar 1887. Det var Lars Peter Larsson i Hölja, som upplät mark i 50 år för 6 kr/år. Huset innehöll klassrum och lärarbostad.

Västerlösa Goif fick överta lokalerna 1956. Lennart Petersson var ledare för denna uppskattade "fritidsgård", som revs omkr 1970.

Fortsättningsskolan/7:e klass

1878 infördes fortsättningsskola i Sverige och 1918 blev den obligatorisk. I Västerlösa startades fortsättningsskola redan 1883. Undervisningen skedde 6 veckor i den vanliga folkskolan under vinterlovet. I slutet av 1930-talet flyttades den upp till övervåningen i kyrkskolan. En del av undervisningen var "skolkök" och eleverna fick släpa upp ved och vatten. Hygienen var inte den bästa. En del Spärringe- elever gick i Normlösa.

1936 beslutades att folkskolan skulle bli sjuårig senast 1948. Detta år startade Västerlösa klass 7 genom samundervisning med klass 6. 1949 flyttade klass 7 till prästgårdsflygeln. Fortsättningsskolan (skolköket) 6 veckor fortsatte, men nu på hösten efter sjunde klass. Efter ytterligare ett par år på övervåningen i kyrkskolan, fick eleverna åka taxi till Sjögestad.

Lärare i klass 7:

Bror Carlsson	1948-1949 (tillsammans med klass 6)
Ethel Sterner	1949-1951
Gunnar Bogemar	1951-1952
Egon Sundström	1952-1953
Ingrid Lindquist	1953-1955
Bengt Österberg	1955-1956

Vaktmästare m.m.

Under 1940- talet var **Märta Karlsson** (född 1903) skolvaktmästare i Västerlösa. Hennes man hette Birger och de bodde på övervåningen i kyrkskolan. Det var ett tungt arbete med skurning av alla golv flera gånger per år och eldning varje morgon, berättar sonen Karl-Erik Cumleus. 1948-1965 var **Karl Alfredsson** (född 1898) skolvaktmästare. Vissa pojkar var ganska elaka mot honom, inte minst 7:e- klassarna i prästgårdsflygeln. Alfredsson anpassade sina besök där till lektionstid, så att han slapp bli utsatt för snöbollskastning, inlåsnings i någon bod eller annat bus. Under ett antal år körde han ut varor från handlare Folke Larsson. Alfredsson avled 1985.

Skolskjutsar började under andra delen av 1940-talet. Det var **Ivar Strand** från Björkeberg, som körde en ombyggd lastbil. Den ersattes sedan av en grön skolbuss.

Skolsköterska besökte Västerlösa någon gång per år. Under 1940- och 50-talen var det syster **Maria**, en bestämd dam från Ledberg, som kom och vaccinerade skolbarnen.

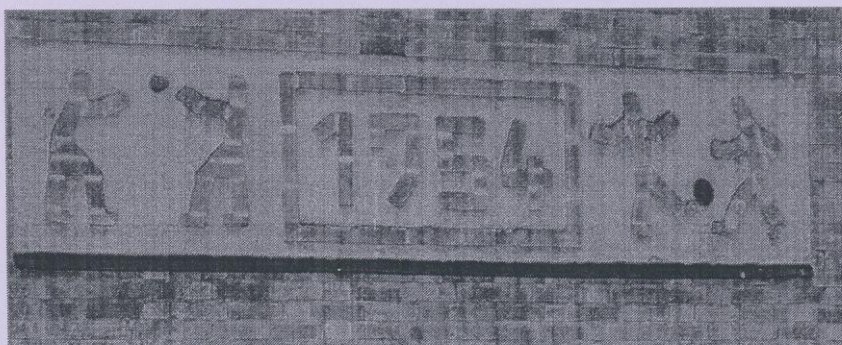
Nya skolan 1956

Småskoleklasserna i kyrkskolan och Sonorp flyttade till den nya skolan höstterminen 1955. Det gjorde även klass 3-4. Då pågick byggnadsarbetet för fullt. Klass 5-7 flyttade in under vårterminen 1956. Då fanns det 80 elever fördelade på fyra klassrum och följande lärare: **Maja Jonsson, Anna Hulthammar, Birger Börjesson och Bengt Österberg.**

I maj 1956 invigdes skolan med tal av kyrkoherde Hans Hjalmarsson. Byggkostnaden var 475 000 kr. Sockenbiblioteket överflyttades från hembygdsgården. Skolbepisningen tillkom några år senare (1959), liksom gymnastiksalen. 1958 förbjöds skolaga.

Kyrkskolans tomma lokaler användes för olika sammankomster. 1959 köptes huset av kyrkan och blev församlingshem. Först 1968-1969 renoverades lokalerna, varvid tillbyggnaden från 1918 revs. Ny renovering gjordes 1991.

"Nya skolan" har nu hunnit bli 55 år. Vårterminen 2011 finns det 45 elever, varav 21 i klass 4 med lärarna **Margareta Johansson** och **Eva-Lotta Carlsson** samt 24 i klass 5-6 med lärarna **Carin Folkare** och **Catarina Palmér Arfwidsson**. Ingen av dem bor i Västerlösa.

1954 anges som byggår, men inflyttning skedde först 1955-1956

*Maja Jonsson snyggar till
eleverna inför fotograferingen..*

*Pojken heter Guy
och har hunnit bli 70 år*

*Klass 1-2 i Sonorp våren 1949. Kortet
Kostade 60 öre.*

Källor och bilder

Krönikor om Västerlösa 1901 och 1948, K-J Petersson
Sparbankens minnesskrift 1954, K-J Petersson
Linköpings historia, Linköpingsbygden 1987
Miljöer att bevara, Linköpings kommun 1982,
Tidningsartiklar i ÖC, bl a av Gunnar Rörby
Sveriges bebyggelse, Östergötland, del II
Hembygd Östergötland 2010
Protokoll, Landsarkivet i Vadstena
Intervjuer med före detta elever

Västerlösa hembygdsförening 2011

Text Jan Cederlund